

**Өсвөр насны хүүхдийн гэмт хэрэгт холбогдоход нөлөөлөх
сэтгэл зүй, хүмүүжлийн онцлог**

Өнөө үед манай ирээдүй болсон хүүхэд багачууд, өсвөр насныхан, насанд хүрээгүйчүүдийн гэмт хэрэгт холбогдон, гэмт хэрэг үйлдэх нь гадаад орчны хүчин зүйлүүд, гэр бүлийн уур амьсгал, амжиргааны нөхцөл байдал, хамт олон, бичил бүлэглэлийн харш нөлөөлөл болон тэдний зан төлөв хувь хүний сэтгэл зүйн онцлогуудын харилцан үйлчлэл, нөлөөллөөс үүдэлтэй байгаа нь бодит амьдрал дээрх олон олон асуудал, судалгаанаас батлагдсаар байгаа.

Насанд хүрээгүйчүүдийн үе тэнгийнхэн насанд хүрсэн хүмүүсийн арга мэхэнд хялбархан автаж аар саар жижиг зүйлд хууртагдан гэмт хэрэгт холбогдож байгаа нь тэдэнд өөрийн гэсэн амьдрал асрах хүмүүжих орчин үгүй, үйл ажиллагааны чиглэл, амьдралын зорилго үгүй, ирээдүйд итгэх итгэл байхгүй, нийгмийн харилцааны үзэл бодол зэрэг нь хараахан төлөвшиж бий болоогүй хөнгөн хийсвэр хүүхдийн гэнэн цайлган сэтгэлээр хандах зэрэг онцлогуудтай ихэвчлэн холбоотой байдаг байна. Насанд хүрээгүйчүүд гэмт хэрэгт холбогдох, уруу татагдах, гэмт хэрэг үйлдэгдэх зэрэг нь ихэвчилэн 11-15 насны биологийн утгаар бэлгийн бойжилт болон бусад бие организмын өөрчлөлт явагддаг үеийн шилжилтийн насныханд тохиолддог байна. Энэ л үеэс тэдний нийгэмшлийн үйл явц эхлэхийн хамт тэдний сэтгэл зүйн ухамсарт эргэлт гарч, зарим дотоод зөрчилдөөн эхэлдэг байна. Жишээ нь : Өэдний ааш зан өөрчлөгдөн хувирч уур уцаартай болж аливаа зүйлд гэнэн цайлган хандах нь ихэсдэг. Шилжилтийн үед сэтгэл зүйн болоод бие бялдарын эрчимтэй өөрчлөлт явагддаг. Энэ үед насанд хүрээгүйчүүдтэй бүх тохиолдолд ухаалаг, болгоомжтой, хүлээцтэй харьцаж тэдний зан төлөвийн онцлогийг харгалзан тэдэнд амьдрал, үйл ажиллагааг нь зөв чиглүүлэх зөвлөгөө заавар хэрэгтэй болдог байна.

Насанд хүрээгүйчүүдийг гол анхаарах үед нь буюу шилжилтийн насанд нь эцэг эх, сургууль, анги хамт олны зөв уур амьсгал, таатай орчин маш чухал. Насанд

хүрээгүйчүүд хувь хүнийхээ хувьд гэр бүл сургууль, хамт олон дотор зөв төлөвшил олж чадахгүй бол өөрийгөө зөв залж мэдэхгүйгээр нийгэмд ашигтай хүрээллээсээ дайжих, сургууль завсардах, элдэв хэрэг зөрчилд амархан өртөх, хараа хяналтгүй өөрөө өөртөө итгэх итгэлгүй, өөрөөр хэлбэл өөрийн биедээ эзэн болж чадахгүйд хүрдэг. Ийм тохиолдолд өөрийг нь ойлгох, дасан зохицох зам нийлэх боломжтой гудамжны гэгдэх бүлгийн нөлөөнд өөрийн эрхгүй ордог байна. Ингэж амьдралд байр сууриа олох гэж тэмтчин явах үедээ өөрөө мэдэлгүй эрх зүйн зөрчил гаргах гэмт хэрэг үйлдэх зэргээр хууль бус үйлдэл хийж, ёс суртахууны гажуудалд орж, нөгөө л нийгмийн дунд нэрлэгдэх муу нэртэй насанд хүрээгүйчүүд өөртэйгээ адил орчин, үе тэнгийхнийгээ эрж олохыг хичээх, тэдний дунд өөрийгөө илэрхийлэх, үнэлэх, байр сууриа олохыг эрмэлзэх нь тэдний сэтгэл зүйн түгээмэл онцлог.

Сүүлийн үед сэтгэцийн гажигтай насанд хүрээгүй гэмт хэрэгтний тоо нэмэгдэх хандлага манай орны хувьд ажиглагдах болсон нь төрөлтийн болон янз бүрийн гэмтлийн улмаас, эцэг эхийн удамшил согтуурал, мансуурлын үед олдсоноос шалтгаалдаг байна. Ийм оюуны хомсдолтой насанд хүрээгүйчүүд нийгмийн амьдралын хэвийн нөхцөлд амархан дасан зохицох чадваргүй учир тэд туршлагатай архаг гэмт хэрэгтнүүдийн сөрөг нөлөөнд автан, улмаар гэмт үйлдэх дуулгавартай зарц нь болдог байна. Насанд хүрээгүй хүүхдүүд ихэвчлэн амьдралын утга учир, орчны нөхцөл байдал, хүмүүжлийн зан байдал, харьцааны мөн чанарыг танин мэдэх хүсэлдээ хөтлөгдөн яваа үед нь эцэг эх, ойр дотны хүмүүс нь ойлгохгүй. Элдэв хориг саад тавих нь хүүхдийг гомдоох, цөхрөх цаашилбал гэр орноосоо дайжих хань хамсаатнаа эрэлхийлэхэд хүргэдэг. Нөгөө талаар насанд хүрээгүйчүүдийг нууцлаг үед хэтэрхий энхрийлэн бөөцийлөх нь эцсийн эцэст бие даах чадваргүй, сэтгэлийн тэнхээгүй, арчаагүй, дорой байдалд оруулдаг байна. Ийм хүүхэд сургууль хамт олны дотор өөрийнхөө энэ байдлыг мэдэрч сэтгэл санаагаар унах явдал ажиглагддаг. Насанд хүрээгүйчүүдийн шилжилтийн үеийн сэтгэл зүйн нууцлаг үед нь

эцэг эх, сурган хүмүүжүүлэгчид тэдэнтэй болгоомжтой, зөв боловсон харьцаж, сургааль зөвөлгөө өгч байх нь зүйтэй.

2011 оны ОУ-ын болон төрийн бус байгууллагуудын хамтран явуулсан насанд хүрээгүйчүүдийн гэмт хэрэг үйлдсэн шалтгааныг судалсан судалгаагаар хөвгүүдийн гэмт хэрэгт холбогдох эзлэх хувийн жин 90-95% байна.

Зарим тодорхой хугацаа хамарч хийсэн судалгаагаар насанд хүрээгүй гэмт хэрэгтнүүдийн дунд охидын эзлэх хувь 10-12% байгаа нь судлаачдын анхаарлыг татаж байна. Судалгаанаас үзэхэд насанд хүрээгүй гэмт хэрэгтнүүд ихэвчлэн эрүүгийн гэмт хэргийн субъект наснаасаа өмнө эрх зүйн зөрчил гаргасан хулгай дээрмийн хэрэгт холбогдсон хүмүүс байна. 14-15 насны хүүхдүүд хулгайн хэрэгт зонхилон холбогдсон байхад 16-17 насныхан согтууруулах ундаа хэрэглэсний улмаас хүч хэрэглэсэн гэмт хэрэг үйлдсэн мөн авто хэрэгслийн хулгай хийхэд оролцсон байдаг нь илүү их байна.

Насанд хүрээгүй гэмт хэрэгтнүүдийн дунд ажиглагддаг түгээмэл онцлог бол тэдний ихэнхи нь сурлагаар хоцорсон байдаг байсан бол сүүлийн үеийн судалгааг харж хандах эцэг эхгүй тэнэмэл хүүхдүүд сургууль завсардсан хүүхдүүд байна. Насанд хүрээгүй гэмт хэрэгтнүүдэд дараах онцлог шинжүүд ажиглагддаг байна. Үүнд:

- Тэдний ёс суртахууны зан төлөвшлийн хувьд доголдолтой байдал нь амьдрал дээр нь байнга илэрч байдаг. Энэ нь хараал хэлэх, бусдыг доромжлох, хэнийг ч үл тоомсорлох, өмч хөрөнгийг эвдэж сүйтгэх зэрэг болно.
- Сургалт хүмүүжлийн болон албан газар, гэрээсээ оргон зайлах, тэнүүчлэн амьдрах.
- Хүчирхийлэх зан төлөвийн үйлдлүүд хийх, бүдүүлэг авирлах, өш хонзон авах, хорон муу санах.

- Мөрийтэй тоглоом тоглох, согтууруулах ундаа хэрэглэх, зан заншлыг үл тоомсорлох.
- Бэлгийн харьцаанд эрт орох, бэлгийн замбараагүй амьдралд дасах.
- Эцэг эх болон гэр бүлийн бусад гишүүдийг заналхийлэх, гэр бүл байнгын хэрүүлтэй байх, зөрчилтэй байдлын өдөөгч байх.
- Сахилга сайтай, сурлагын амжилтаар сайн хүүхдүүдэд дайсагнасан хандлага гаргах.
- Муу зүйлийг тусгах, сурч авахад хурдан түүнийгээ даруй хэрэгжүүлдэг гэх мэт болно.

Насанд хүрээгүйчүүдийн бие хүн сэтгэл зүйн онцлогийг судалж тогтоосноор тэднийг нийгэмшүүлэх, хүмүүжүүлэх оновчтой арга замыг тодорхойлж хэрэгжүүлэх боломжтой юм.

Íàñàíä õ¿ðýýã¿é äýìò õýðýãðíëé ñýòäýëç¿éí

íïöëíä íü ààðààð ¿íäñýí øëíæðýé ààéääàã байна.

-Íëéäýì ðàìò íëíí, ñóðãáóóëü, äýð á¿ë áóñàä îð÷-ëí áóðó õ¿ì¿ñëéí çàí ðàðüüàà àüüðàëüí í°ðö°ë ààéäëüã óëíààñ ñýòäýëç¿éí ààðàìðàíä îðñíí.

- Íàñàíë õ¿ðýýã¿é äýìò õýðýãðýí íü õ¿ìðàëéí õ°ãæëëéí ðàìäëéí ýðñäýëðýé ¿å øàò áíëíð °ñâ°ð ¿àëéí õ°ãæëëéí ¿å øàòàíä ààéääã ó÷ðààñ ñýòäýë ñàíààíü õóâüä òíäòâíðã¿é àìððàí óóðëääã òíäððíë í°ðö°ëä áóé ààéääë íü òìðëðíæã¿é áóñäüã ñýòäýë ñàíààíü áíëí ýð¿¿ë íýíäëéí õóâüä õ¿÷ëððëëäýã ðàðàëñ õýððàëë °ñ õíçíí ñàíàääã, àðääàíüã çðëóá ýðë¿¿ëäýã áóñààðàé àìððàí ç°ð°ëää°ã.

- Äýð á¿ë ñóðãáóóëü õ¿ìðàëéí ààéãóóëëääà íàëç í°ð°ä áíëí àüüðàëüí áóñàä í°ðö°ë íü òàää¿é ààëííü óëíààñ õ¿ì¿æëë íóòòàé

-Ýððëéí óòàìñàð ñóë á°ã°°ä ýðççãëéí ýððëéí òýìæýý áóñàà ýððëéí òìðëãëìèòùã ç°ð÷èð äýñýí òàíäèààà íü òìãðñíí.

-ñ ñóðòàðòóóí íóóòàë îëí íèèòýýð òçëýýí ç°â°°ðñ°í òýì òýìæýýä òàéòàðààããçé áíëí ýããçé çã òýèèýã òàðààè òýèäýã, àððèààí ñíãòóóðàð àóðòàé, áóñäùã äýýðýèòýí òìòóóðòààà íèèòëéí °í÷ ò°ð°íã°íä òàéð ààíãçé òàíäààã, òàíðàéðààã çàíäèèèèäýã çýðýä àðàíðèòàé íàñàíä òçðýýãçé÷ ççè èð áàéíà.

-°íí°ò ççèèñèéí òàèààðò îéèãíèò íü ààæèæ ñóðààèò áçòýýè÷ ò°ã°èí°ðò ñíèððòìèãçé àìðàð, íàðàèæ òýíäýð, òýíçç÷èýð, áí, òóâòàñòàé áíèò çýðýä òóèèèèðñàí òçñýèòýé áàèàà.

Ãýìò òýðýä çèèäýò áíèñí çìðèèãí íü °°ðñàèéí °ã°ð òóòìí òýðýãòýý òçñýè ñíèððòèùã òàíäàðòà ÷èèèýíý.

-Òçìççæèèòýé òè÷ýýè ñóðèààáíàà ñàéí òçòðäççèèã ççýí ýààð, ààéñàãíàð òàíäèààà èèýðäýã

-Òàðàà òýíäèòãçé èè çàààé áàèàà °°ðèèã°° òàíäàèèò ÷àààððãçé òçíýýñ ýä ççèèèèã íü àààð ààààè çóððèèòàé äýð çýðýä ííèèãòìé áàéíà.

Ãýìò òýðýä çèèãñýí òçòðèèí ñýòäýòèéí °°ð÷èèò íü óààìðèèéí áóñ òàðèí àìäàè òçìççæèèéí òààãçé í°ò°è áàèèèààñ ççñýèòýé áàéð á°ã°°ä ýããýýð òçòðäççè íü °°ðñàèèã°° óàèðààð ÷àààð ñóë áèäý áàðèò ÷àààððãçé òýò ò°ã°èã°°ìòýé çàí çèèèéí òóâùä òìãòàìðãçé áàèàà .

Íàñàíä òçðýýãçé òçòðäççèä ýàààà çã òýíãèéíòýí áíèñ íàñàíä òçðñýí òçìççèéí àðàà ìýðýí ààððàí ààòàæ äýìò òýðýä çèèäýæ áàéíà äý äýòýýð òýäýíä °°ðèéí äýñýí àìäàè çèè àèèèèàààíü ÷èèèýè çìðèèãí, èòäýè çíýìèè, ççýè áíèè òàðààðòàí ò°è°â°°ãçé äýíýí òàèèààí ñýòäýèòýé èòäýìòèè äýñýí ííèèãòóóòàé çàðè òàèààð òìèáíìòìé áàéíà . íàñàíä

õžďýǵǵé õžžžňýŋ ãýìò õýďýǵ ǵ°đ÷èè žéëǵõýǵ òžďǵǵé áíëî õéëǵýǵ òàđð žçýë áíäíë òýǵýǵ ážďýëǵý òîäòîîä äàđààò í°õõ°ë øàèòäààí í°ë°°ë äàéíà.

Ǻýđ ážèèéí õžžžæèèéí áóđóó í°ë°°

Ǻýđ ážè íü íàñàíà õžďýǵǵé õžžžňèéí õžžžæèèä áíõää÷ òàíäèéí íéđ îđ÷èí íü á°ǵ°ǵ øéëǵǵýđýõ í°ë°° äàéíà žçžžèæ äàéää. Ééíýŋ ãýđ ážèèéí õžžžæèèéí áóđóó í°ë°° íü òóòàéí õžžžèèéí òóàèéí çàí ò°đò ážďýëǵý òîäòîîä ñîäíé í°ë°°ýé áíëî íü íéëǵǵèòíé. Ǻý÷ ìàíé íéëǵýǵ ýõýǵ ýõ íü žžďǵý òáíäèèòǵé àèèžžýõ íü íéëǵýǵ žđ õžžžýǵǵý õîđ óđðèä òàðèò žíǵŋ áíëñîđ äàéíà. Ǻý÷ òîäòáîđòíé ãýđ ážèä °ññ°í õžžžýǵ ãýǵ æóđàìòàé õžžžňèéí îđ÷èíà çàí ò°èäèéí äææóóäèüä äàđàäää òîðèèèè äàéää. Ýíý íü íàñàíà õžďýǵǵé õžžžèèéí ñýòǵýçžéí ñîèíä äàáíü í°ë°°í°ñ áíëäèèä òàđóóèæ äàéíà. Ó÷èđ íü íàñàíà õžďýǵǵé õžžžèèéí ñýòǵýçžéí ýìçýǵ ìàðèéí äàéäèèòàé òíëǵǵèíé. Ýõýǵ ýõ íü àððè÷èí áíðèè õýðòäèè óóèäè ãýýđýì çàèèèáí ãýõ ìýò íéëǵèéí òàðð çîèèñǵé çàí äàèð äàđàäää áíë õžžžýǵ íü èõý÷ýý òžžžèèä äààáí äóóðàèõ õžžžæèèèä õóóèäðèáí äààò òîðèèèè àìüäðèä èõýýõý òîðèèèèä.

íàñàíà õžďýǵǵé÷žžèèä ãýìò õýďýǵ žéëǵõýđ áóđóó õžžžæèèéí õýéǵđžž í°ë°°ä°ǵ äàéíà.

À. Òàðà òýíàèèǵé àñðàíæ õýíàèèǵé äàèèäð íü õžžžèèèä °ðò íü äàèèäð /òýǵǵýđ íü ìàðèæ õýíǵõ õžžžæèèéí áííèèèèèéí áóñàä õžžžýǵ ìàñàíà õžďý÷èèéí áóđóó í°ë°°ä äàòäð/

Á. Òžžžýǵ õýò òóéèðèðáí õýíàèè òààèò, òýǵýǵ íëí ò°ðèèéí òîðèèèè òîäòîñ çàðèðáí òóðààò äàèèèèð òàðüòàð

Â. Ñýòǵýë ñàíàáíü °ð÷èèèèä ãýìžèò íéëǵǵ òóäàèèèèèèèèèè õžžžýđ õžžžýý õýǵǵý ò°íàèé žè àíçààðà äàèèèèèð òáíàð.

Ã. Õàðãëñ òýðõãèéãýýð òìììæìììýýð òìììõãèéì ÿìàð ÿã æèæèã àèääànû ò°è° òàòòó
øèèòãýð òìììõýä ààéíãûí àèääñ òìãøìììðòýé °ñ°æ áíéæèð

Ä. Ýöýã эх °ðñã° òìììõýä áóðóó æèøèã áíëî ÿñ çìé áíëî ÿððèéí òýì òýìæýýãýý òìàðòàð
/òàíòàéðàð, òóéääé òèéð, àððèääì ñîðòóððàð ãýð ÿò/

Å. Õìçäèéã àððан òàíääàèæ òìììæìììýýðèéí îðîä òýò ÿàèéí òýðýãòýýä òàíääòûã òìèðìì
ààðèèðèèð ÿü äаж çàí çèè áìðýèãýýä ààñ í°è°èí°.

Ё. Хүүхдээр дамын худалдаа, хулгай хийлгэх, архи худалдан авхуулах, мөрийтэй
тоглоом тоглуулах зэрэг нийгэмд харш үйлдлийг шууд хийлгэх./эрүүгийн хуулийн
114-р зүйлд заасан насанд хүрээгүй хүүхдийг гэмт хэрэг үйлдэхэд татан оролцуулж
байгаа болно./

Ж. Насанд хүрээгүй хүүхдэд зөвшөөрөгдөөгүй видео хуурцаг, кино, номын агуулгыг
буруугаар тусгах.

З. Удаан хугацаагаар сургууль завсардуулах хамт олноос нь хол хөндий байлгах
зэрэг нь насанд хүрээгүйчүүдийг гэмт хэрэг үйлдэхэд шууд нөлөөлнө.

Ìàñàíä òìðýýãìé÷ììæèã ãýìò òýðýã çèèãýýýñ òðüä÷èèàí ñýðãèééýð зарим í°ðèèèéí
дурдвал:

Ìàñàíä òìðýýãìé áóðó àääà ìàñîû òìììõýä ÿü àèã òììèé òóâüä ò°è°æèð òàíãèéí
àíîíû çå ÿü àääà ìàñîàñ ìèéãýìøèæ ÿððýð çå ÿü ãýð áìýýñ ÿððýãýä á°ã°ã ÿý òóääòààä
òìììõýä çàí ààéèèûí òóâüä °ðèéí ãýñýí òýèãýð ìèéãìèèðèé áíèãî. Õýðýä ÿýý è çää
ìèéãýìøèð ÿü áóðóò òàíãèääàðèé áíèãî ãýìò çàí çèèèéí øèéæ ÿü áìðýèãýæ ÿððýýý. Ìàñàíä

Ñóäàëãààнд оролцогчидоос авсан санал асуулга:

Òà ìàñàìä ò¿ðýýä¿é ò¿ìéëä äýìò òýðýäò òàòàì îðóóëäò äýìò òýðäýýñ òðüä÷èèàì ñððäèèèýóýä ÿàð àððà òýìæýýä èè¿¿ ¿ð ä¿ìòýé äýæ ¿çäýä äý?

À. Õ¿õæëí ñóðãóóëü çàâñàðääõ í°õõ¿æëã àðëëääõ 56 /93%/

Á. Íàñàíä õ¿ýýã¿é÷¿æëã äýìò õýðýãò òàòàí îðïëïðîä óðüã÷ëëàí ñýðãëëýõ ò°ðëëí
öýãòýé áîäëîä õýðýãæ¿ýõ 59 /98.3%/

Â. Õ¿õæëí ÷°ë°ò òàãëëã ç°â áîëîñíí °í°ð¿ýõ í°õõ°ë áîëîæëã ñèñòàìîýéãýð áëé
áîëîõ 48 /80%/

Ã. Àæëëã¿éäýë ÿäóóðëüä áóóðóóëääõ ýæëí àðää õýæýýã ç°â çîðëñîié ýð÷èæ¿ýõ 51
/85%/

Ä. Õ¿õäýä ýýëðýé ääääää äîïüüí ò°ðëí áóñ äàéãóóëëääüä ò°ð°ñ äýæëõ 37 /61%/

Зэргээр хариулт өгсөн байна.